O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA MEHMONDO'STLIK KONSEPTIGA OID LEKSIK BIRLIKLARNING SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Tilyabov Shohruz
Qarshi olimpiya va paralimpiya sport turlariga tayyorlash markazi ingliz tili fani o'qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.22991106

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek va ingliz tillarida mehmondo'stlik konseptini ifodalovchi leksik birliklarning semantik xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi mazkur konseptning har ikki tildagi leksik tarkibini aniqlash, birliklarning umumiy va farqli semantik belgilarini tavsiflash hamda ularning madaniy mazmunini yoritishdan iborat. Tahlil uchun mehmon, mezbon, mehmondo'stlik, mehmonnavoz, kutib olmoq, izzat-ikrom ko'rsatmoq hamda guest, host, hospitality, hospitable, welcome, accommodate kabi birliklar tanlandi. Izohli lug'atlardagi ta'riflar, komponent tahlili va qiyosiy-semantik yondashuv asosida ushbu birliklarning denotativ ma'nosi, konnotativ bo'yoqdorligi, valentligi va qo'llanish doiralari ko'rib chiqildi.

Kalit so'zlar: mehmondo'stlik, konsept, leksik birlik, semantika, qiyosiy tahlil, mehmon, mezbon, hospitality, guest, host.

SEMANTIC FEATURES OF LEXICAL UNITS RELATED TO THE CONCEPT OF HOSPITALITY IN UZBEK AND ENGLISH

Tilyabov Shokhruz
Teacher of English at the counter-Olympic and Paralympic sports training center

Abstract: This article presents a contrastive analysis of lexical units associated with the concept of hospitality in Uzbek and English. It aims to identify the lexical components of the concept in both languages, describe their shared and distinctive semantic features, and examine their cultural associations. The analysis focuses on Uzbek units such as mehmon ("guest"), mezbon ("host"), mehmondo'stlik ("hospitality"), mehmonnavoz ("hospitable"), and kutib olmoq ("to welcome"), as well as English units including guest, host, hospitality, hospitable, welcome, and accommodate. Dictionary definitions, componential analysis, and a contrastive-semantic approach are used to examine denotative meaning, connotation, valency, and usage domains.

Keywords: hospitality, concept, lexical unit, semantics, contrastive analysis, guest, host, mehmondo'stlik.

СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЛЕКСИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ, СВЯЗАННЫХ С КОНЦЕПТОМ ГОСТЕПРИИМСТВА В УЗБЕКСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Тилябов Шохруз

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Центр подготовки к Олимпийским и паралимпийским
видам спорта учитель английского языка

Аннотация: В статье проводится сопоставительный анализ лексических единиц, связанных с концептом гостеприимства в узбекском и английском языках. Цель исследования - определить лексический состав данного концепта в обоих языках, описать общие и различительные семантические признаки его компонентов и выявить их культурные ассоциации. В качестве материала рассматриваются узбекские единицы mehmon («гость»), mezbon («хозяин»), mehmondo'stlik («гостеприимство»), mehmonnavoz («гостеприимный»), kutib olmoq («встречать, приветствовать»), а также английские guest, host, hospitality, hospitable, welcome, accommodate. На основе словарных дефиниций, компонентного анализа и сопоставительно-семантического подхода изучаются денотативное значение, коннотация, валентность и сферы употребления этих единиц.

Ключевые слова: гостеприимство, концепт, лексическая единица, семантика, сопоставительный анализ, гость, хозяин, mehmondo'stlik.

Til va madaniyat munosabatini o'rganishda muayyan xalq uchun muhim bo'lgan tushuncha va qadriyatlarni ifodalovchi leksik birliklarni tahlil qilish alohida ahamiyatga ega. Shunday tushunchalardan biri - mehmondo'stlik konseptidir. U faqat mehmonni qabul qilish yoki unga joy berish bilan cheklanmay, mezbon va mehmon o'rtasidagi munosabat, ko'rsatiladigan e'tibor, muomala me'yorlari va ijtimoiy qadriyatlarni ham qamrab oladi.

Konseptni ifodalovchi so'zlarning ma'nosi turli semantik qatlamlardan tashkil topadi. Ularning denotativ mazmuni lug'aviy ta'riflarda namoyon bo'lsa, konnotativ mazmuni ijtimoiy baho, hissiy munosabat va madaniy tasavvurlar bilan bog'liq bo'ladi. Shu sababli mehmondo'stlikka oid leksik birliklarni qiyosiy o'rganish ikki tildagi umumiy ma'no tarkibini hamda milliy-madaniy o'ziga xosliklarni aniqlash imkonini beradi. Leksik ma'noni tahlil qilishda so'zning lug'aviy mazmuni, kontekstdagi vazifasi va boshqa birliklar bilan munosabati muhim hisoblanadi [Lyons, 1977; Cruse, 1986).]

Mazkur maqolaning maqsadi o'zbek va ingliz tillarida mehmondo'stlik konseptiga oid asosiy leksik birliklarning semantik xususiyatlarini aniqlash va ularni qiyosiy tavsiflashdan iborat. Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat: konseptning asosiy leksik birliklarini belgilash; ularning umumiy semantik komponentlarini aniqlash; konnotativ va madaniy xususiyatlarini qiyoslash; birliklarning qo'llanish doiralaridagi farqlarni ko'rsatish.

Tahlilda quyidagi usullardan foydalanildi:

1. **Lug'aviy-ta'rifiy tahlil** - izohli lug'atlarda berilgan ma'nolarni aniqlash uchun.
2. **Komponent tahlil** - so'zlarning ma'no tarkibidagi umumiy va farqli semalarni ajratish uchun.
3. **Qiyosiy-semantik tahlil** - o'zbek va ingliz tillaridagi muqobil birliklarni taqqoslash uchun.
4. **Kontekstual tahlil** - birliklarning odatiy birikuvlari va qo'llanish xususiyatlarini ko'rib chiqish uchun.

O'zbek tilidagi mehmondo'stlik so'zi mehmon komponenti asosida yasalgan bo'lib, mehmonni yaxshi kutib olish, unga e'tibor va izzat ko'rsatish xususiyatini bildiradi. Mehmonnavoz sifati ham

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

mehmonni xush ko‘ruvchi, uni yaxshi kutib oluvchi shaxs yoki muhitni tavsiflaydi. Bu birliklarda mehmon bilan bog‘liq ijobiy munosabat semantik jihatdan yaqqol seziladi.

Ingliz tilidagi hospitality so‘zi ham mehmonni iliq kutib olish va unga xizmat ko‘rsatish mazmunini anglatadi. Hospitable sifati shaxs, uy yoki muhitning mehmonni qabul qilishga tayyorligi va mehmonlarga yaxshi munosabatini bildiradi. Shu bilan birga, hospitality otining qo‘llanish doirasi shaxslararo munosabatlar bilan cheklanmaydi: u mehmonxona, restoran, turizm va xizmat ko‘rsatish bilan bog‘liq sohalarda ham ishlatiladi.

Demak, mehmondo‘stlik va hospitality birliklari asosiy ma’noda muqobil bo‘lsa-da, ularning qo‘llanish doirasi to‘liq bir xil emas. O‘zbek tilidagi birlik ko‘proq shaxsiy va ijtimoiy fazilatni anglatsa, ingliz tilidagi birlik madaniy-ijtimoiy ma’no bilan bir qatorda kasbiy hamda institutsional ma’noda ham faol qo‘llanadi.

Tahlil natijalari mehmondo‘stlik konsepti o‘zbek va ingliz tillarida bir-biriga yaqin denotativ asosga ega ekanini ko‘rsatadi. Har ikki tilda ham konsept mehmon, mezbon, kutib olish, e’tibor ko‘rsatish va joy berish kabi semantik komponentlar orqali shakllanadi. Bu jihatdan mehmondo‘stlik va hospitality birliklarini qisman muqobil tushunchalar sifatida ko‘rish mumkin.

Biroq muqobillik to‘liq emas. O‘zbek tilida mazkur konseptni ifodalashda mehmonnavoz, izzat-ikrom ko‘rsatmoq, siylamoq, dasturxon yozmoq kabi birliklar muhim o‘rin tutadi. Ular konseptning munosabatga, hurmatga va mehmon uchun bajariladigan amaliy harakatlarga oid qirralarini ochib beradi. Ingliz tilida esa welcome, accommodate, entertain kabi birliklar kutib olish, joylashtirish va mehmonni qabul qilish jarayonining turli tomonlarini ajratib ifodalaydi.

Ikkinchi muhim farq hospitality so‘zining institutsional qo‘llanishidadir. Ingliz tilida ushbu birlik mehmonxona va restoran xizmatlari, turizm hamda mijozlarni qabul qilish bilan bog‘liq sohalarda ham ishlatiladi. O‘zbek tilidagi mehmondo‘stlik esa, odatda, shaxs yoki muhitga xos fazilatni ifodalashga moyil. Bu farqni til birliklarining ma’no doirasi va qo‘llanish kontekstlari orqali izohlash mumkin.

O‘zbek va ingliz tillarida mehmondo‘stlik konseptiga oid leksik birliklar umumiy semantik asosga ega: ular mehmonni qabul qilish, kutib olish, unga e’tibor ko‘rsatish va vaqtincha joy bilan ta’minlash mazmunlarini ifodalaydi. Mehmon - guest, mezbon - host va mehmondo‘stlik - hospitality birliklari ushbu konseptning asosiy nominativ qatlamini tashkil etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Cruse, D. A. (1986). Lexical Semantics. Cambridge: Cambridge University Press.
2. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. 5 jildli. (2006–2008). Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi.
3. Oxford Advanced Learner’s Dictionary. 10th ed. (2020). Oxford: Oxford University Press.
4. Lyons, J. (1977). Semantics. Vols. 1–2. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Wierzbicka, A. (1997). Understanding Cultures Through Their Key Words: English, Russian, Polish, German, and Japanese. New York: Oxford University Press.
6. Sh. Rahmatullayev. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. - Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2006.
7. Musurmanova Sh. Differences in the british and american variants of military terms. - Journal of positive school psychology 6 (2), 3212-3222

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.